

Brüsszel, 2015.5.20.
COM(2015) 219 final

A BIZOTTSÁG JELENTÉSE A TANÁCSNAK ÉS AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK

A természet állapota az Európai Unióban:

**Jelentés az élőhelyvédelmi és a madárvédelmi irányelvben említett élőhelyek és fajok
helyzetéről és trendjeiről
az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikkének, valamint a madárvédelmi irányelv 12. cikkének
megfelelően**

1. BEVEZETÉS

1.1. HÁTTÉR-INFORMÁCIÓK

Európa a világ egyik legsűrűbben lakott része, ahol a földhasználatnak évezredek hagyománya van. Ez meghatározó hatást gyakorolt a természetes környezetre, különböző kultúrtájak alakultak ki, amelyek gazdag növény- és állatvilágnak adnak otthont. Azonban a fejlődés, különösen a XX. században, a természetes környezet nagymértékű pusztítását okozta. 1900 és az 1980-as évek dereka között a területhasználat változása, az infrastruktúrák fejlesztése, a szennyezés és a városok terjeszkedése következtében az európai vizes élőhelyek kétharmada eltűnt,¹ ahogy a homokdűnék és fenyérek csaknem háromnegyede is.

E természeti tőke elvesztése aggodalomra ad okot. A természet ugyanis élelemmel, energiával, nyersanyagokkal, levegővel és vízzel lát minket el, amelyek nélkül nincs élet. A természet emellett a gazdaságnak is kulcstényezője: olyan módokon járul hozzá a gazdaság működéséhez, amelyeket csak most kezdünk igazán megérteni, és olyan szolgáltatásokat nyújt, amelyek hiányában nem volnának sem munkahelyek, sem növekedés. Ihlet, tudás és rekreáció forrása is, a kulturális örökség elválaszthatatlan része.

A madárvédelmi² és az élőhelyvédelmi irányelv³ az a két fő jogi eszköz, amellyel az EU biztosítja területén a természet megőrzését és fenntartható használatát, elsősorban a Natura 2000 védett természeti területek hálózatán keresztül. E két irányelv központi eleme az EU biológiai sokféleséggel kapcsolatos stratégiájának, amelynek küldetése elérni azt a kiemelt uniós célt, hogy „a biológiai sokféleség csökkenését és az ökoszisztéma-szolgáltatások romlását 2020-ig meg kell állítani, és azokat a lehetőségek keretein belül helyre kell állítani.” Az irányelvek meghatározó szerepet játszanak a 2010 októberében Nagoyában megkötött biológiai sokféleségről szóló egyezmény értelmében vállalt uniós kötelezettségek teljesítésében is.

1.2. MIÉRT KÉSZÜLT EZ A JELENTÉS?

Az irányelvek értelmében védelmet élvező élőhelyek és fajok állapotát és fejlődési trendjeit leíró minőségi információk alátámasztják az irányelvek végrehajtásának hatékonyságát. Ez a jelentés a Bizottság azon jogi kötelezettségnek tesz eleget, hogy a tagállamok által végzett nyomon követés és jelentéstétel alapján rendszeresen értékelje az irányelvek végrehajtásában elért haladást.

Ez a jelentés a 2007–2012-es jelentési időszakra vonatkozik, és a tagállamok és az uniós intézmények korábban példátlan szintű együttműködésének gyümölcse. Alapját az uniós környezetre vonatkozó egyedülálló adatbázis⁴ alkotja, amely több mint 17 000 adatsort és faj- valamint élőhely-értékelést tartalmaz. Körülbelül 450 vadon élő madárfaj, 231 élőhely-típus és több mint 1200 közösségi jelentőségű egyéb védett faj tekintetében ad meg állapotleíró információkat. Jóllehet ez csak egyféle mutatója az uniós biodiverzitás mértékének, jelentős

¹ A Bizottság közleménye az Európai Parlament és a Tanács részére a vizes élőhelyek ésszerű használatáról és megőrzéséről, COM(1995) 189 final, 1995.5.29.

² Az Európai Parlament és a Tanács 2009. november 30-i 2009/147/EK irányelve a vadon élő madarak védelméről.

³ A Tanács 1992. május 21-i 92/43/EGK irányelve a természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről.

⁴ Letölthető az EKÜ biodiverzitási adatközpontjából: <http://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/dc>.

mintának számít, amely megjeleníti a biológiai sokféleséget EU-szerte fenyegető veszélyeket és terheléseket.

A korszerűbb jelentéstétel következtében most nyílt először lehetőség arra, hogy a két irányelv eredményeit együtt lehessen áttekinteni és értékelni, és közelebbről meg lehessen vizsgálni a Natura 2000 hálózat hozzájárulását a természetes környezet állapotához és fejlődési trendjeihez. Ez a jelentés rövid összefoglalást ad a rendelkezésre álló sokkal részletesebb adatokról, és az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EKÜ) hosszabb, módszertani információkkal is szolgáló elemzésére támaszkodik.⁵

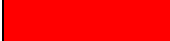
Az értékelés eredményei olyan lényegi információk, amelyekkel alátámasztható azon további fellépések létjogosultsága, amelyek a madárvédelmi és az élőhelyvédelmi irányelv céljainak elérését, vagy azt segítik, hogy az említett irányelvek hatékonyan járuljanak hozzá az EU biológiai sokféleséggel kapcsolatos stratégiájának 2020-ra kitűzött céljaihoz.

Fontos megjegyezni, hogy az egyes élőhelyek és fajok helyzetének változását annak fényében kell értékelni, hogy az irányelvekbe való felvételükkor kritikus állapotban voltak, helyreállításukhoz tehát jelentős időre és erőfeszítésekre van szükség. Az adatok értelmezését valamelyest befolyásolja, hogy az élőhelyvédelmi irányelv értelmében mindössze két jelentéstételi időszakon vagyunk túl.

2. HOGYAN KÉSZÜLNEK AZ ÁLLAPOTFELMÉRÉSEK?

2.1. Az élőhelyek és a fajok védettségi helyzetének értékelése (az élőhelyvédelmi irányelv alapján)

Az irányelvnek megfelelően hozott intézkedések célja a közösségi érdekeltégű természetes élőhelyek, valamint vadon élő állat- és növényfajok kedvező védettségi helyzetének fenntartása illetve helyreállítása. A védettségi helyzetet az irányelv több tényező figyelembevételével határozza meg: az elterjedés, a populáció, az élőhely kiterjedése, a faj igényeinek megfelelő élőhely, az élőhelyek struktúrája és funkciói, a jövőbeni kilátások. Ezek képezik az adatgyűjtés alapját. Egy közösen megállapított értékelési mátrix segítségével az említett tényezőket az egyes élőhelyek és fajok tekintetében kedvező⁶, nem kielégítő⁷ vagy rossz⁸ (esetleg ismeretlen) minősítéssel látják el, és a minősítések összesítésével 4 kategóriába kerülnek besorolásra. A kedvezőtlen védettségi helyzetű fajok és élőhelyek tekintetében 4 fejlődési trend került azonosításra (lásd az 1. táblázatot).

Védettségi helyzet szerinti kategóriák	Szín
Kedvező	
Kedvezőtlen – nem kielégítő	
Kedvezőtlen – rossz	

Védettségi helyzet fejlődési trendje (2007–2012)	Szín
Javuló	
Stabil	
Romló	

⁵ 2/2015. sz. EKÜ-jelentés – State of nature in the EU: Results from reporting under the nature directives 2007-2012. (A természet állapota az EU-ban: a természetvédelmi irányelvek szerinti, 2007 és 2012 közötti jelentések tanulságai).

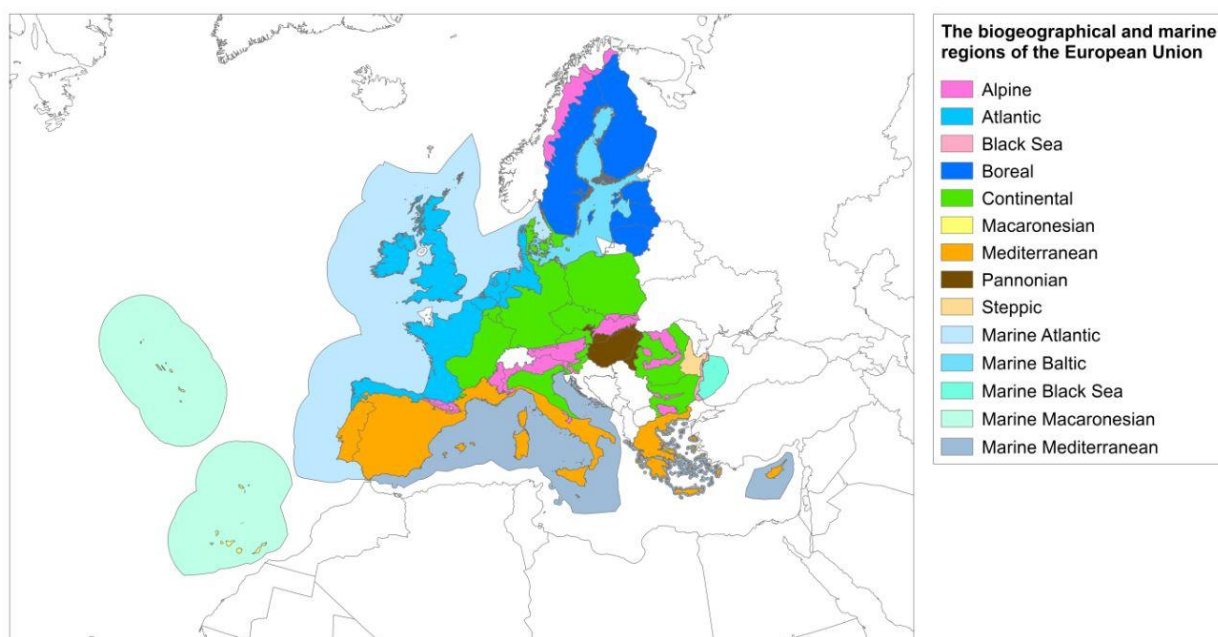
⁶ Az élőhely vagy a faj állapota jó (mind mennyiségi, mind minőségi szempontból), és várhatóan a jövőben is jó marad.

⁷ A kedvező helyzet eléréséhez változtatni kell az élőhely vagy a faj kezelésén, de az előrelátható jövőben nem fenyegeti az eltűnés/kihalás veszélye.

⁸ Az élőhely vagy a faj állapota aggodalomra ad okot, vagy fenyegeti a (regionális) kihalás/eltűnés veszélye.

1. táblázat — A védettségi helyzet szerinti kategóriák és a fejlődési trendek színekkel

A tagállamok közötti összehasonlíthatóság érdekében Európa területét kilenc szárazföldi bioföldrajzi régióra és öt tengeri régióra osztjuk fel az ökológiai feltételek hasonlóságai alapján (1. térkép). Azok a tagállamok, amelyek területén több bioföldrajzi régió is előfordul, minden ilyen régió tekintetében külön faj- és élőhely-értékeléseket nyújtottak be.

1. térkép — EU27 bioföldrajzi és tengeri régiók a 2007–2012 közötti jelentéstételi időszakban ⁹

A tagállamok értékelésén túl az adatokat bioföldrajzi régióként összesítette és értékelte az EKÜ és annak biológiai sokféleséggel foglalkozó európai témaközpontja (ECT-BD).

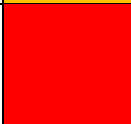
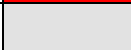
2.2. A madárfajok állományainak helyzete és állományfejlődési trendjei (a madárvédelmi irányelv alapján)

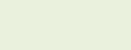

A madárvédelmi irányelv alapján, amelynek célja minden természetesen előforduló vadon élő madárfaj védelme az EU-ban, a tagállamok első ízben szolgáltatottak adatokat az egyes madárfajok területükön megfigyelhető állományainak nagyságáról és fejlődési trendjeiről. Az állományok helyzetét csak uniós viszonylatban értékelték. A madarak esetében használt kategóriák alapja a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) által a kihalás veszélyének felmérésére és a vörös listák összeállításához használt tudományos mutatók. A 2001 és 2012

⁹ A jelentés a 27-tagú Unióra vonatkozik, mert tárgydíszszoza megelőzi Horvátország csatlakozását.

közötti időszakban¹⁰ nem biztonságos helyzetű fajok állományai között 4 féle állományfejlődési trend figyelhető meg (2. táblázat).

¹⁰ A tagállamokkal megállapodás született a 12 éves időszak figyelembevételéről, mert 6 év túl rövid a populációtrendek megfigyeléséhez.

Az uniós populáció védeltségi helyzete	Szín
Biztonságos	
Mérsékelten fenyegetett, hanyatló vagy megfogyatkozott	
Fenyegetett (sebezhető, veszélyeztetett, súlyosan veszélyeztetett, regionálisan kihalt)	
Ismeretlen vagy nem értékelt	

Az állomány fejlődési trendje ¹¹	Szín
Növekvő	
Stabil	
Fluktuáló	
Csökkenő	
Ismeretlen	

2. táblázat — A madárfajok uniós állományainak védeltségi helyzetét és populációtrendjeit jelző színek kódok

2.3. A TRENDEK HASZNÁLATA

Az uniós szintű elemzés a tagállamok által közölt adatok összesítésével készült. Ennek következtében előfordulhat, hogy a helyi, regionális vagy nemzeti szinten elért javulások az összképen nem látszanak. Az egyik védeltségi helyzet szerinti kategóriából a másikba való átkerülés legalább egy kritérium/szempont jelentős változását feltételezi, amit hat év leforgása alatt nehéz elérni. Így azok a változások (akár pozitív, akár negatív fejlemények), amelyek nem elég erőteljesek a kategória megváltoztatásához, láthatatlanok maradnak, ha csak az állomány helyzetét nézzük. Épp ezért a védeltségi kategória mellett a jelentés ismerteti az élőhelyvédelmi irányelv szerinti tényezőkre vonatkozó trendeket is a 2007–2012 közötti időszakra, és a madárállományok fejlődési trendjeit a 2001–2012 közötti időszakra. A Natura 2000 hálózattal foglalkozó 6. szakasz a madárállományok hosszú távú (1980-tól 2012-ig megfigyelhető) alakulását is bemutatja.

3. VÉDELTSÉGI HELYZET ÉS TRENDEK

3.1. AZ ADATOK TELJESSÉGE ÉS MINŐSÉGE

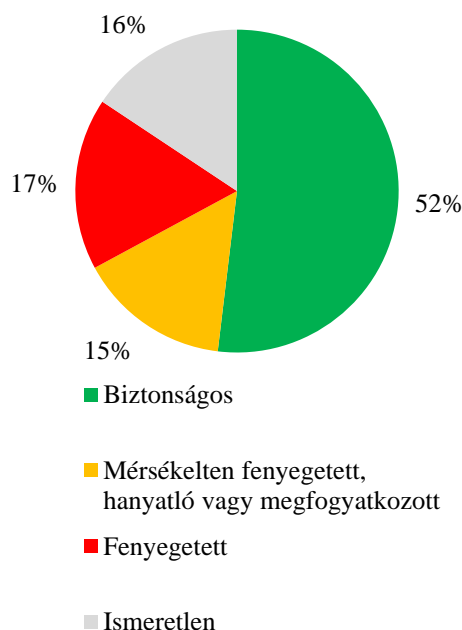
Az élőhelyvédelmi irányelv szerinti adatszolgáltatás mértéke, minősége és egyöntetősége jelentősen javult az előző jelentéstételi időszakhoz képest. Az *ismeretlen* státuszú uniós szintű értékelések száma így a felére csökkent (18%-ról 7%-ra az élőhelyek esetében és 31%-ról 17%-ra a madaraktól eltérő fajok esetében). A madárpopulációkkal és trendjeikkel kapcsolatos ismeretek is számottevően bővültek az elmúlt évtizedben, ami lényegesen jobb és célzottabb védelmet tett lehetővé.

Azonban az egyes országok jelentéseiben szereplő adatok konformitása és minősége még mindig mutat eltérést, és célzott monitoringprogramokkal tovább volna javítható. A tengeri élőhelyekkel és fajokkal kapcsolatos ismeretek a leghiányosabbak, monitoringjuk pedig jelentős többletterhet jelent. A tengervédelmi stratégiáról szóló irányelvvel való koherencia javítása enyhítene e problémán.

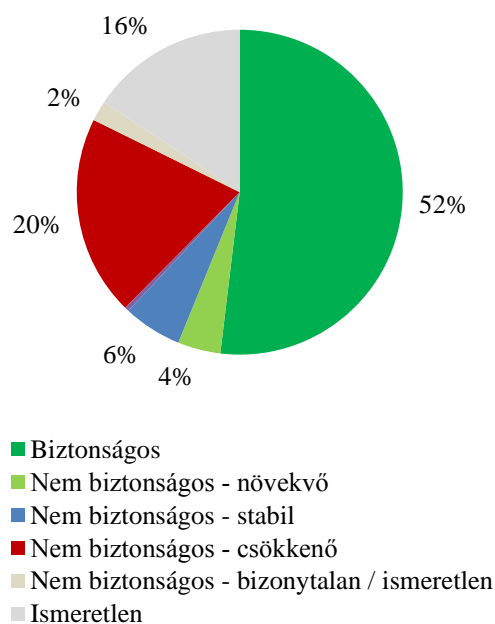
¹¹ Rövid távon: 2001–2012, hosszú távon: 1980–2012.

3.2. MADÁRFAJOK

Az összes vadon élő madárfaj több mint fele biztonságos helyzetű. A fajok nagyjából 15%-a mérsékelten fenyegetett, hanyatló vagy megfogyatkozott, és további 17%-a fenyegetett (1. ábra). A madárfajok rövid távú populációtrendjei alapján csak a fajok 4%-ának állománya nem biztonságos, de növekvő, 6%-é nem biztonságos és stabil, és 20%-é nem biztonságos és csökkenő (2. ábra).

1. ábra — A madárállományok védettségi helyzete

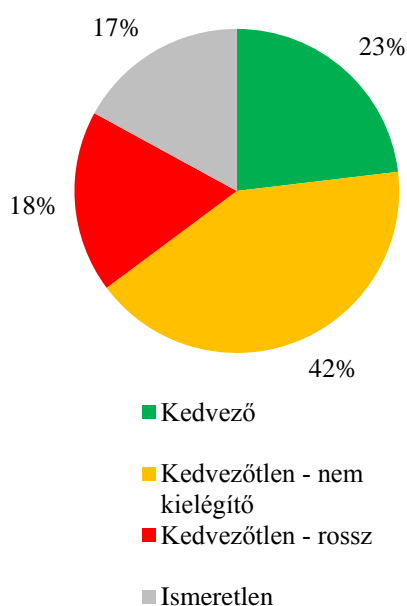

2. ábra — A madárállományok védettségi helyzete és a nem biztonságos helyzetű fajok állományainak rövid távú fejlődési trendjei

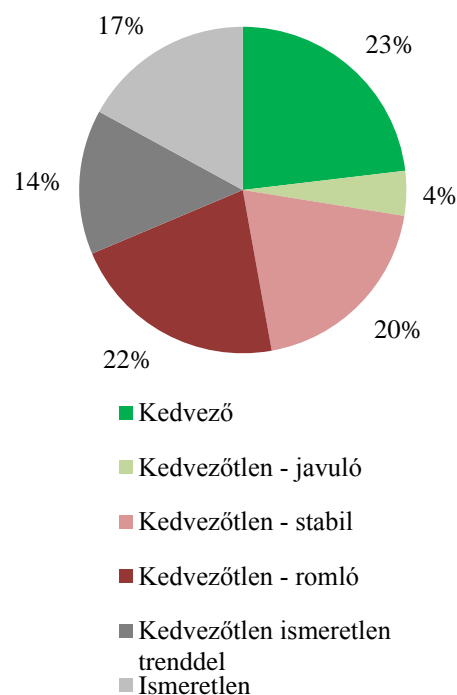
Egyes madárfajok esetében javulás mutatkozik azon célzott védelmi intézkedéseknek köszönhetően, amelyek a területhasználat gyakorlatát módosítják, különösen a Natura 2000 területeken. Például a Spanyolországban, Portugáliában, Ausztriában, Magyarországon és Németországban sikeresen alkalmazott agrárkörnyezetvédelmi és területkezelési programok hozzájárultak a túzok (*Otis tarda*) állományainak helyreállításához, amely igen tájspecifikus faj (nyílt füves térségeken, sztyeppeken és zavartalan mezőgazdasági területeken él meg), és Európa egyéb részein fogyatkozik. A fehérhátú fakopáncsnak (*Dendrocopos leucotos*) öreg és elhalt lombhullató fákra van szüksége, és állománya egyes uniós országokban jelentősen zsugorodott, de Finnországban megerősödött annak következtében, hogy a Natura 2000 területeken megváltoztatták az erdőgazdálkodást. Számos ragadozó madárfaj, többek között a parlagi sas (*Aquila heliaca*) állománya erősödött olyan intézkedéseknek köszönhetően, mint a fészkelőhelyek védelme és az élőhelykezelés.

3.3. KÖZÖSSÉGI JELENTŐSÉGŰ FAJOK (AZ ÉLŐHELYVÉDELMI IRÁNYELV ÉRTELMEBEN)

A fajok értékelése uniós szinten 23%-ban jelez kedvező védettségi helyzetet, 60% helyzete kedvezőtlen, ezen belül 18%-é kedvezőtlen – rossz. Ami a trendeket illeti, a 60%-nyi kedvezőtlen helyzetű fajon belül 4% állománya növekvő, 20%-é stabil, 22%-é csökkenő, és 14% esetében a trend ismeretlen (3. és 4. ábra).

3. ábra — A fajok védettségi helyzete

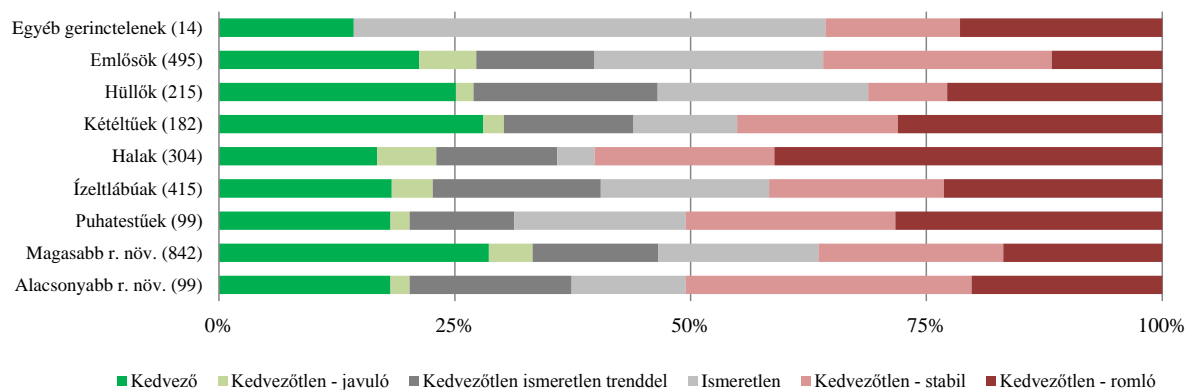

4. ábra — A fajok védettségi helyzete és a kedvezőtlen helyzetű fajok fejlődési trendjei

A szárazföldi bioföldrajzi régiók közül a legtöbb kedvező értékelés a Fekete-tenger (32%) és az Alpok (31%) régiójában, míg a legtöbb kedvezőtlen – rossz minősítés a boreális és az atlanti régióban fordul elő (29%, illetve 32%). A tengeri területeken kevesebb fajt értékelték, ám az ismeretlen státuszú fajok aránya nagyon magas (a makaronéziai térségben eléri a 88%-ot). A Balti-tenger régiójában találkozunk a legtöbb a kedvezőtlen – rossz értékeléssel (60%), ezt követi a Fekete-tenger (33%).

A magasabb rendű (szövetes) növények és a kétéltű állatok esetében a legmagasabb a kedvező értékelések aránya: 29%, illetve 28% (lásd az 5. ábrát). A rossz helyzetű és romló tendenciát mutató fajok legtöbbször vízi környezethez, például folyóvízhez, állóvízhez vagy vizes területhez kötődik. Ez összefüggésben áll azzal, hogy az édesvízi élőhelyek nagy részének kedvezőtlen – nem kielégítő a védettségi helyzete. A hidrológiába való emberi beavatkozások, a folytonosság csökkenése, a folyószabályozás, az üledék eltávolítása, az eutrofizáció és a szennyezés mind veszélyeztetik az édesvizeket.

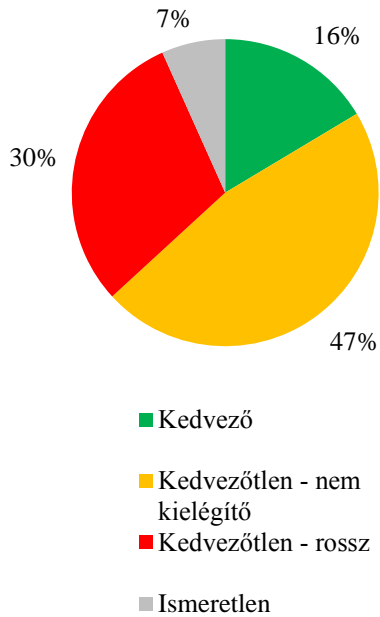
Az édesvízi fajok nagy része, például a vándorló halfajok aggasztó mértékben fogyatkoznak. Azonban egyes nagyívű projektek sikereket értek el a vándorló halfajok védelmében, pl. Svédországban a balin (*Aspius aspius*), Németországban pedig a fattyúhering (*Alosa alosa*) állománya erősödött meg a vízáramlás helyreállításának és a vándorlást akadályozó tényezők hallépcsők létesítésével történő felszámolásának köszönhetően. Ausztriában a felső-dunai halvándorlást akadályozó elemeket iktatták ki, így javultak a dunai galóca (*Hucho hucho*) és más veszélyeztetett halfajok vándorlási lehetőségei.

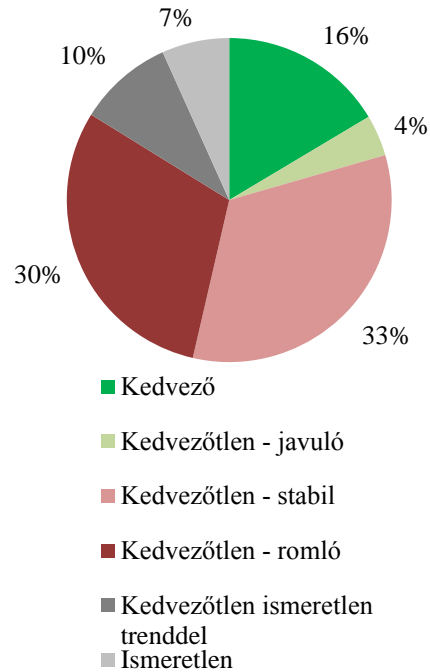
5. ábra — Védettségi helyzet és trendek rendszertani osztályok szintjén

3.4. ÉLŐHELYTÍPUSOK

Az élőhelyek védettségi helyzete és trendjei rosszabbak, mint a fajok esetében. Ez betudható egyrészt annak, hogy a védelmi fellépések hagyományosan inkább fajokra összpontosítanak, másrészt annak, hogy a fajok kisebb komplexitásuknál fogva gyorsabban reagálnak a védelemre, mint az élőhelyek. Uniós szinten az élőhelyek 16%-a van kedvező helyzetben, több mint háromnegyedük helyzete kedvezőtlen, azon belül 30%-é kedvezőtlen – rossz. Ami a trendeket illeti, a 77%-nyi kedvezőtlen helyzetű élőhelyen belül 4% állapota javul, 33%-é stabil, 30%-é tovább romlik, és 10 % esetében ismeretlen a trend (6. és 7. ábra).

6. ábra — Az élőhelyek védettségi helyzete

7. ábra — Az élőhelyek védettségi helyzete és a kedvezőtlen helyzetű élőhelyek fejlődési trendjei

Az atlanti és a boreális régióban mutatható ki legtöbb a kedvezőtlen – rossz helyzetű élőhely (mindkét régióban 51%), ám ezekben a legnagyobb a javulás mértéke is (11% és 10%). Például noha Dánia Atlanti-óceáni régiójában még mindig kedvezőtlen – rossz a parti lagúnák összesített helyzete, egyes öblöket és parti síkságokat helyreállítottak LIFE projektek és agrárkörnyezetvédelmi programok keretében. Lettország boreális régióba tartozó részén a homokos fenyekek kiterjedése nőtt, és helyzetük összességében javult. Ezek a területek védelmet élveznek a Natura 2000 hálózat keretében, foglalkozott velük LIFE projekt, és kedvezően hatott rájuk egy a katonai gyakorlóterepke kezelőivel kötött innovatív partnerség is. A földközi-tengeri sólapok sikeres helyreállítása Szlovéniában hagyományos lepárlási tevékenységek biztosítása és egyéb kezelési intézkedések révén jelentősen javította e típusú élőhely védettségi helyzetét.

3.5. A BIOLÓGIAI SOKFÉLESÉGGEL KAPCSOLATOS STRATÉGIA 1. SZÁMÚ CÉLKITŰZÉSE FELÉ MEGTETT ELŐRELÉPÉS

Az EU biológiai sokféleséggel kapcsolatos stratégiájának legfontosabb célja 2020-ig megállítani a biológiai sokféleség csökkenését és az ökoszisztéma-szolgáltatások romlását, és azokat a lehetőségekhez mérten helyreállítani. Az 1. számú célkitűzés mérhető célt állapított meg a természetvédelmi irányelvek alapján védett élőhelyek és fajok védettségi helyzetének javulása tekintetében. Kiindulási helyzetnek az élőhelyvédelmi irányelv értelmében készített

2009-es jelentést, valamint a 2004-ben készült „Az Unió madarai” című értékelést¹² tekintve a következő célokat tűzték ki:

- 100%-kal több élőhely (34%) és 50%-kal több faj (25,5%) kerüljön az élőhelyvédelmi irányelv alapján kedvező vagy legalább a korábnál jobb védeltségi helyzetbe, valamint
- a madárvédelmi irányelv értelmében végzett fajértékelések közül 50 %-kal több (78%) tükrözzön biztonságos vagy javuló helyzetet.

E célok kiindulópontja az az optimális, de elérhető helyzet, amelyben a tagállamok teljes mértékben végrehajtják az irányelvekben előírt védelmi intézkedéseket.

A 8. ábra ismerteti a célok felé megtett haladást. Mindenesetre a különböző időszakokban készült értékelések összehasonlításakor gondoskodni kell arról, hogy a változások a valóságot tükrözzék, és ne csupán az adatok jobb rendelkezésre állásának vagy a módszerek változásának legyenek betudhatóak.¹³ A fő megállapítások a következők:

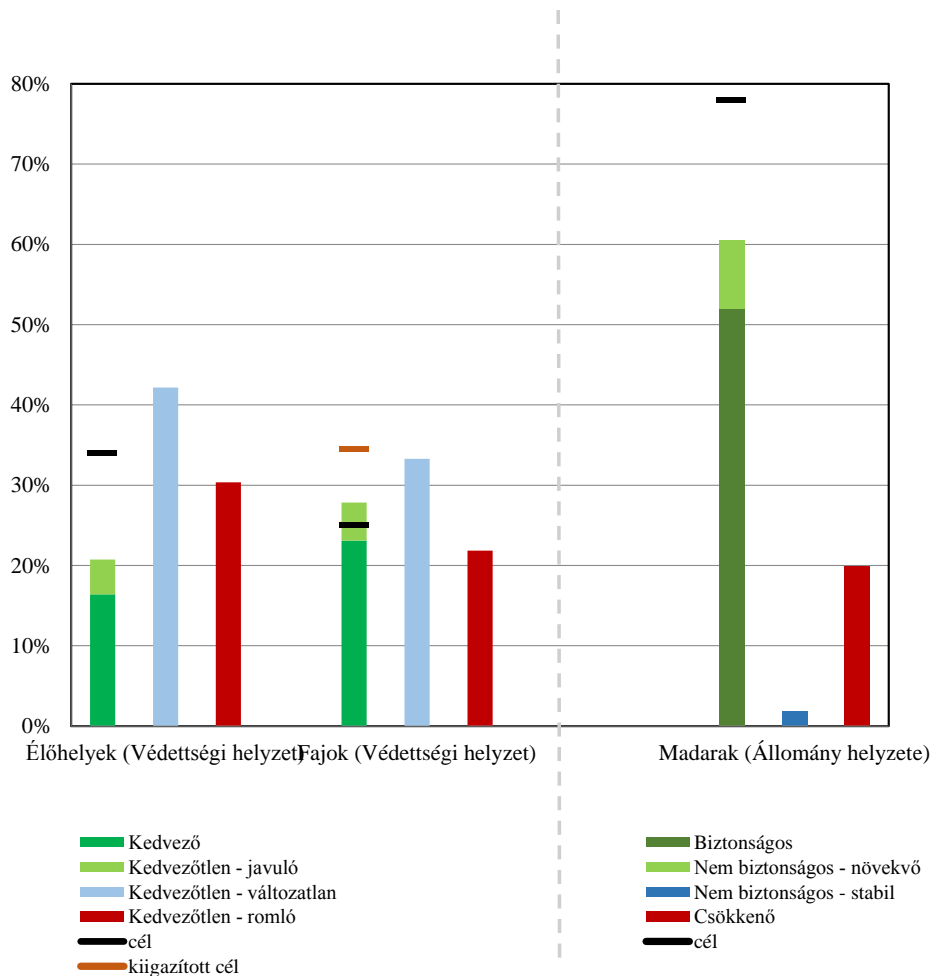
- Az élőhelytípusok védeltségi helyzetében egyelőre nem látható számottevő változás. A korábban kedvezően megítélt élőhelyek megőrizték állapotukat, de a kedvező helyzetűek köre nem bővült (arányuk 16%). Az élőhelyek 4%-ának helyzete kedvezőtlen, de javuló, 30%-a tovább romlik, és 42%-a esetében nincs változás 2006-hoz képest.¹⁴
- A fajok helyzetében a jelentési időszakok között bekövetkezett változásokat nehezebb felmérni. Ugyanis az adatok és a módszerek javulása jelentősen befolyásolta az értékeléseket amellet, hogy valós változások is voltak. Ezt figyelembe véve úgy tűnik, hogy 2007-ben a fajok 22%-a és nem 17%-a lehetett kedvező védeltségi helyzetben. Így a kedvező helyzetűek körében bekövetkezett valós növekedés elég csekély: csupán 1–2% 2007 óta. A 8. ábra ezért feltüntet egy kiigazított célt is, amely azt mutatja, mi lett volna a valós cél, ha a kérdéses fajok védeltségi helyzetét 2007-ben kedvezőnek értékelték volna. Az összes faj 5%-ának helyzete kedvezőtlen, de javuló, 22%-é tovább romlik, 33% esetében pedig nincs változás 2006-hoz képest.
- A madárfajok értékelését tekintve a biztonságos helyzetű fajok aránya továbbra is 52% (vagyis 2004-hez képest nem változott). Az összes madárfaj 8,5%-a van nem biztonságos, de javuló helyzetben, 2%-ának helyzete nem biztonságos, de stabil, és 20%-a esetében folytatódik a hanyatlás.

Az élőhelyeknél megfigyelt trend összességében hasonló a fajokéhoz. Amelyek kedvező vagy biztonságos állapotban vannak, tartják a szintet vagy tovább javulnak. A kedvezőtlen/nem biztonságos helyzetűnek értékelt élőhelyek kis része mutat javulást, de túlnyomó része továbbra is pusztul. Ha nem lesz jelentős fellendülés a trendekben, a 2020-ra kitűzött 1. számú cél nem teljesülhet.

¹² BirdLife International (2004) Birds in the European Union: a status assessment. (Az Európai Unió madarai: Állapotfelmérés) Wageningen, Hollandia. BirdLife International.

¹³ Részletekért lásd az EKÜ 2/2015. sz. jelentését: EEA report No 2/2015 — State of nature in the EU: Results from reporting under the nature directives 2007-2012 (A természet állapota az EU-ban: a természetvédelmi irányelvek szerinti, 2007 és 2012 közötti jelentések tanulságai).

¹⁴ Ebbe beleértendők azok is, amelyek helyzete továbbra is ismeretlen.

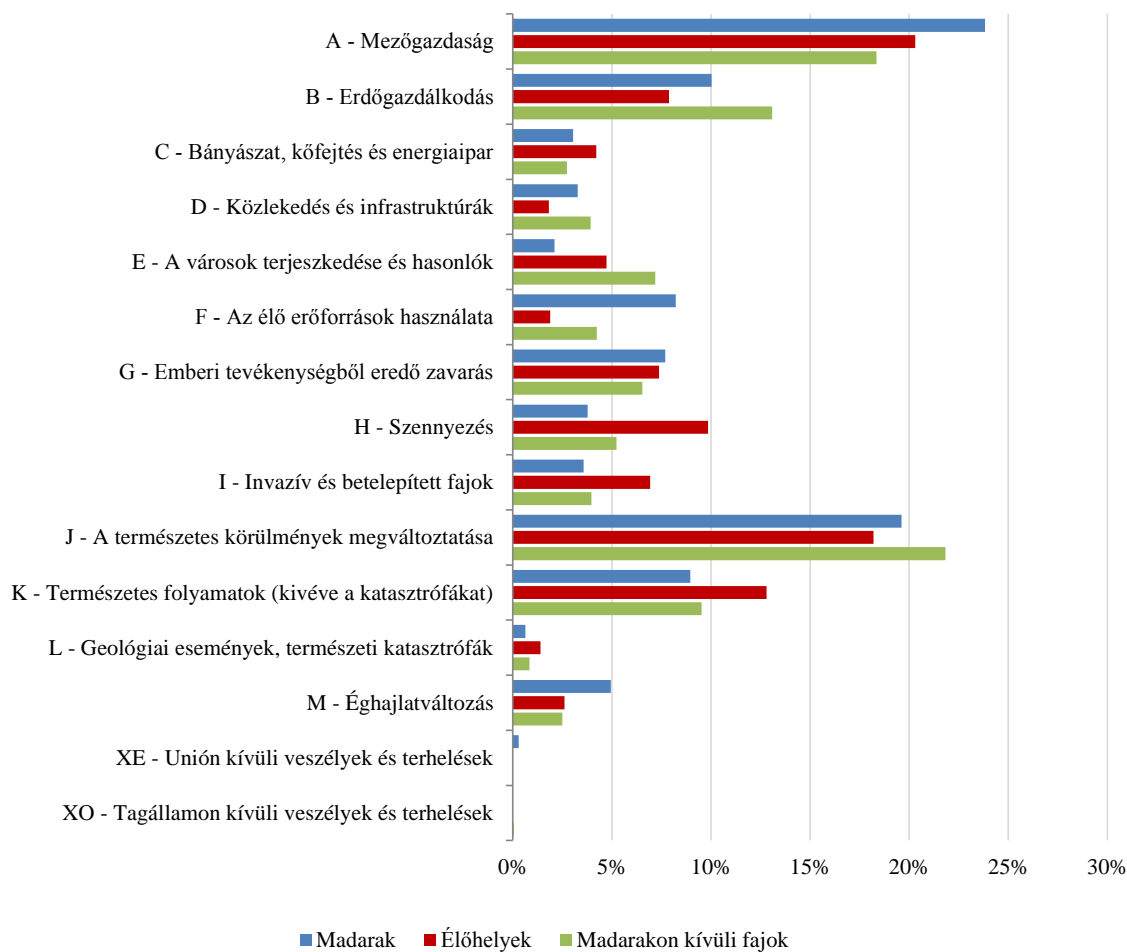
8. ábra — A biológiai sokféleséggel kapcsolatos stratégia 1. számú céljának elérése felé megtett haladás (az ismeretlen helyzetű fajok és élőhelyek figyelmen kívül hagyásával)

4. TERHELÉSEK ÉS VESZÉLYEK

A védettségi helyzetek és a fejlődési trendek jobb megértéséhez a tagállamok strukturált adatokat közöltek az egyes fajokat és élőhelyeket érintő terhelésekről és veszélyekről.¹⁵ A szárazföldi ökoszisztémák esetében a *mezőgazdaság és a természetes körülmények emberi megváltoztatása* jelentik a legfőbb problémát mindhárom csoport (madarak, más fajok, élőhelyek) esetében (9. ábra). A *mezőgazdaságon belül* a művelési gyakorlat megváltoztatása, a túllegeltetés vagy a legeltetés hiánya, a műtrágya-használat és a növényvédőszer-használat okozza a legtöbb gondot. A *természetes körülmények emberi megváltoztatásán belül* a hidrológia és a víztestek állapotának módosítása, a hidrográfiába való beavatkozás, az élőhelyek összekapcsoltságának csökkentése és a talajvíz kivonása a leggyakrabban jelentett problémák. Ez egybecseng a vízpolitikai keretirányelv értelmében

¹⁵ A tagállamoknak súlyosság szerint be kellett sorolniuk az általuk jelentett terheléseket és veszélyeket a „súlyos”, „közepes” és „enyhe” kategóriákba.

végzett felmérésekkel, amelyek szerint a víztestekre nehezedő legnagyobb terhelést a mezőgazdaság és a hidromorfológiai beavatkozások okozzák.¹⁶

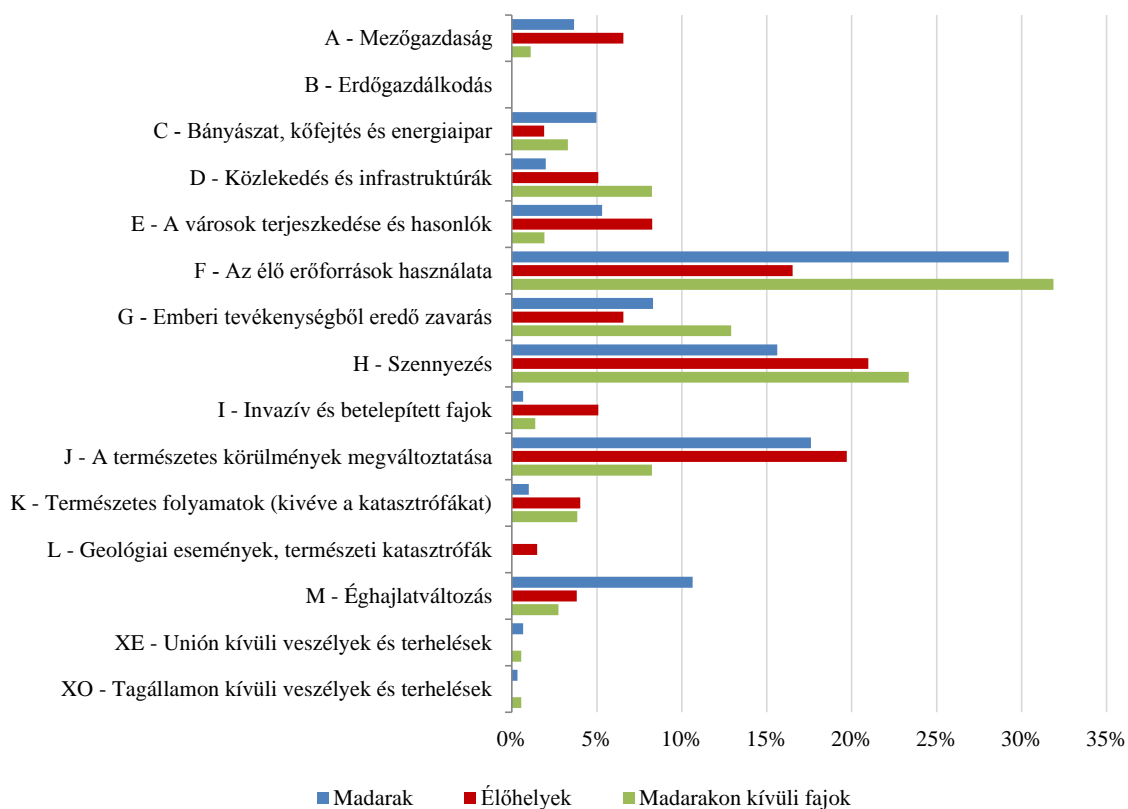

9. ábra — A súlyosnak minősített terhelések és veszélyek gyakorisága (százalékban) a szárazföldön

A tengeri ökoszisztémák tekintetében az *élő erőforrások használata* (a halászat és az erőforrások kivétele, kisebb mértékben az akvakultúra), valamint a *szennyezés* jelentik a főbb terheléseket és veszélyeket (10. ábra).

Jelentős tényező még a *természetes körülmények megváltoztatása* (a kotrás, a hidrológia módosítása és a partkezelés), az *emberi tevékenységből eredő zavarás* és az *éghajlatváltozás* hatása a tengeri madarakra.

¹⁶ Lásd „Az európai vízkészletek megőrzésére irányuló terv” (COM(2012) 673) és „A vízügyi keretirányelv és az árvízvédelmi irányelv: az uniós vizek jó állapotának elérésére és az árvíz kockázat csökkentésére irányuló fellépések” (COM(2015) 120).

10. ábra — A súlyosnak minősített terhelések és veszélyek gyakorisága (százalékban) a tengereken

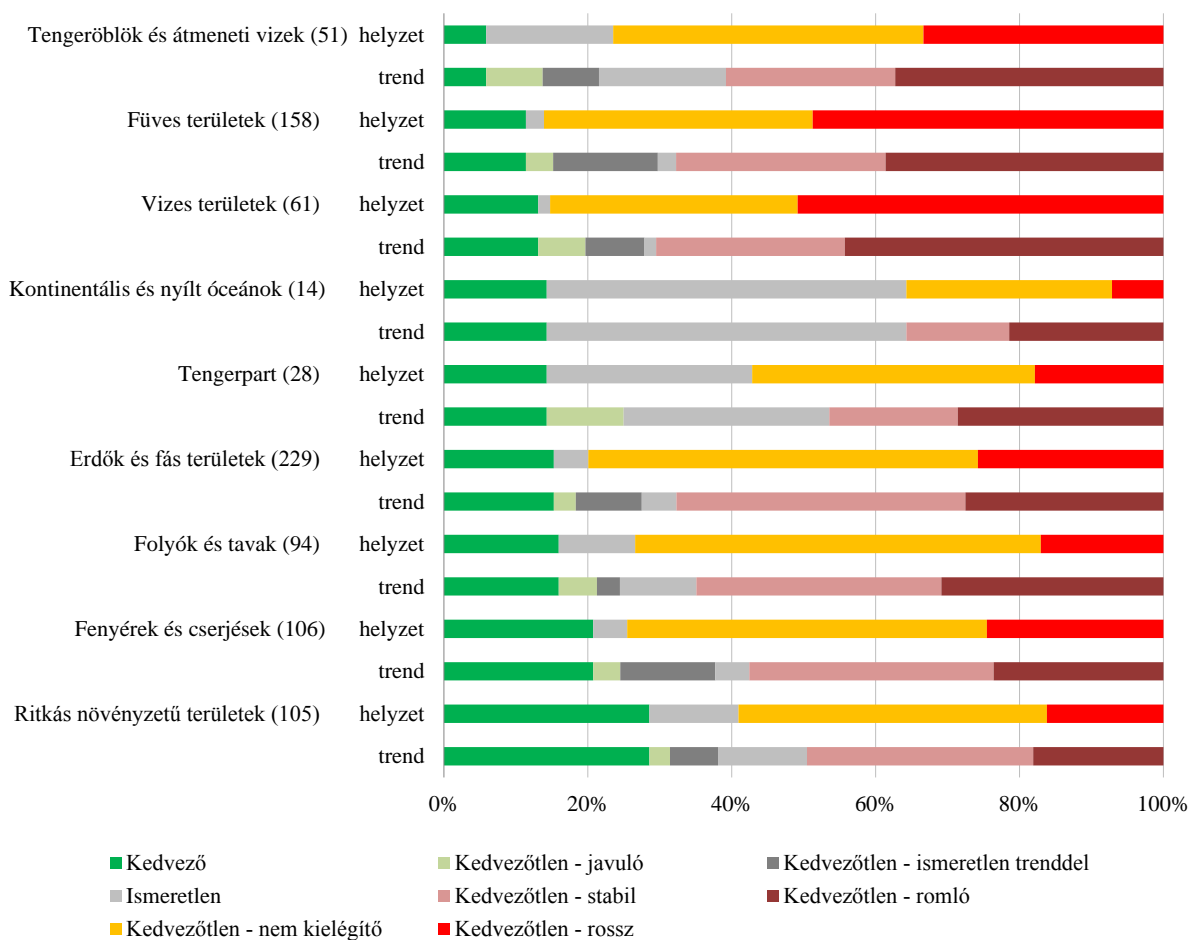
5. AZ ÖKOSZISZTÉMÁK SZINTJÉN

Az élőhelyek és fajok védettségi helyzetét és trendjeit az EU által a MAES kezdeményezéssel (Az európai ökoszisztémák és ökoszisztéma-szolgáltatások feltérképezése és értékelése) kialakított ökoszisztéma-tipológia alapján az általuk lakott ökoszisztémák szintjén is elemezték.¹⁷ A 11. ábra bemutatja az élőhelyek és fajok védettségi helyzetét és trendjeit ökoszisztémák szerint.

5.1. SZÁRAZFÖLDI ÖKOSZISZTÉMÁK

A különböző szárazföldi ökoszisztémák között nagy eltérések mutatkoznak az élőhelyek és fajok védettségi helyzete és trendjei terén. A legtöbb kedvezőtlen – rossz és romló állapotú élőhely a füves és a vizes területek között van. Ezt megerősíti a terhelések és veszélyek elemzése, amely rámutatott arra, hogy e területeket fokozottan befolyásolja a mezőgazdaság és a hidrológiai beavatkozás.

¹⁷ <http://biodiversity.europa.eu/maes>

11. ábra — Az élőhelyek védettségi helyzete és trendjei az egyes ökoszisztéma-típusok szerint (zárójelben az értékelések száma)

E két élőhelytípus esetében minden bioföldrajzi régióban kedvezőtlen helyzetet diagnosztizáltak, azonban tudvalévő, hogy állapotuk a megfelelő célzott intézkedésekkel hatékonyan javítható.

- *Füves területek*

A természetes és félig természetes gyepterületek az EU fajokban leggazdagabb ökoszisztémái közé tartoznak. E korábban extenzív kezelés alá tartozó területek kiterjedése jelentősen csökkent az elmúlt néhány évtizedben. A 45-féle közösségi jelentőségű gyepterület-típus értékeléseinek mintegy 49%-a kedvezőtlen – rossz. A füves területekhez kötődő madaraknak csaknem 50%-a mutat csökkenő tendenciát, és más fajok védettségi helyzete is többnyire kedvezőtlen.

A gyepterületeken megjelenő terhelések a növekvő intenzitású használat, a kevésbé kímélő művelési gyakorlatok, a területhasználat megváltoztatása és az elhanyagolás. Litvániában a füves élőhelytípusok kétharmadának romlik a helyzete, míg az Egyesült Királyságban található minden füves élőhelytípus kedvezőtlen – rossz védettségi állapotban van. Ennek

megfelelően a kiterjedt füves területekhez kötődő madarak, mint a haris (*Crex crex*) és a búbic (*Vanellus vanellus*) állományai jelentősen csökkennek EU-szerte.

Azonban megfelelő uniós és nemzeti intézkedésekkel sok helyen sikerült megfordítani a negatív trendeket. Észtorszáiban jelentős kiterjedésű félig természetes gyepterületet sikerült helyreállítani uniós támogatással az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból, az Európai Regionális Fejlesztési Alapból és LIFE eszközökből. A kaszálóréteken megváltoztatták a kaszálási gyakorlatot, az elhagyott területeket pedig újra extenzív gazdálkodás alá vonták. Ezt az eredetileg a Natura 2000 területeken alkalmazott módszert azóta szélesebb körben használják a rétek fenntartható kezelésére.

- *Vizes területek*

A vizes élőhelyek, így a lápok, mocsarak és rétlápok Európa legveszélyeztetettebb ökoszisztémái közé tartoznak, jelentős pusztítást szenvedtek el az elmúlt évtizedekben. Noha az EU területének csupán 2%-át és a Natura 2000 területek 4,3%-át teszik ki, rendkívül fontosak számos faj fennmaradása szempontjából. A legtöbb vizes élőhelytípus védelmet élvez az EU-ban.

Védettségi helyzetük értékelése 51%-ban kedvezőtlen – rossz. A hidrológia antropogén megváltoztatása (pl. lecsapolás) jelenti messze a legnagyobb gondot. Írorszáiban például minden láp, mocsár és rétláp kedvezőtlen védettségi helyzetben van, és a tőzeglápok helyzete még mindig romlik a tőzeg kitermelése és a lecsapolások miatt. A vizes élőhelyek nagymértékű pusztulása miatt számos, ilyen környezethez kötődő faj állományai is fogyatkoznak: ez a helyzet többek között a nagy póling (*Numenius arquata*) és a vöröshasú unka (*Bombina bombina*) esetében is. E trendek azonban megfordíthatók. Belgiumban például csaknem minden vizes élőhelytípus stabil vagy javuló helyzetbe került különböző nagy ívű projekteknek és a Natura 2000 területeken tett kitartó erőfeszítéseknek köszönhetően.

A vizes területeken honos fajok, például a bölömbika (*Botaurus stellaris*) populációinál jelentős mértékű helyreállítás mutatkozik az élőhelyükre irányuló védelmi fellépések nyomán. Ugyanezt figyelték meg az Egyesült Királyságban is a LIFE program támogatásának köszönhetően.

5.2. A TENGERI ÖKOSZISZTÉMÁK

A tengeri ökoszisztémák esetében is nagy különbségek mutatkoznak a védettségi helyzetben és a trendekben (11. ábra). Azonban mivel az élőhelyvédelmi irányelv viszonylag kevés tengeri jellemzővel foglalkozik, és nagyon sok az ismeretlen adat, az eredmények nem tekinthetők mindenre kiterjedőnek.

A tengeri ökoszisztémákhoz kötődő madárfajok 61%-ának biztonságos a helyzete. Egy negyedük veszélyeztetett, igazolva az olyan terhelések hatását, mint a kolóniák vadászata, zavarása, a halászeszközökkel történő befogás és a tenger szennyezése.

A tengeri környezetben végzett munka nehézségei és a viszonylagos adathiány miatt a tengeri környezet védelme és a Natura 2000 tengeri területek kijelölése (különösen a nyíltvízen) lassan halad. A területek körültekintőbb kezelését és a károkozás tiltását szolgáló

intézkedések azonban gyors javulást hozhatnak. Írországban az élőhelyvédelmi irányelv szerinti védelem idézte elő a *Lithothamnium coralloides* moszat védelmi helyzetében megfigyelt javuló trendet. Egyes veszélyeztetett madárfajoknak is kedvezett a Natura 2000 hálózat keretében biztosított védelem: a rózsás csér (*Sterna dougalli*) populációja számottevően megerősödött az EU-ban a szaporodó- és fészkelőhelyek védelme és a ragadozók korlátozása következtében.

6. A NATURA 2000 HÁLÓZAT SZEREPE

A Natura 2000 hálózat nagy biodiverzitású területeket foglal magába. Ezek lehetnek a madárvédelmi irányelv szerinti különleges madárvédelmi területek vagy az élőhelyvédelmi irányelv szerinti különleges természetmegőrzési területek.¹⁸ A hálózat kiterjedése az Unió szárazföldi területének 18%-a, és az európai tengeri területek 4%-a. Ez a legfontosabb eszköz a természetvédelmi irányelvek céljainak, a fajok és élőhelyek jó/kedvező helyzetének eléréséhez. Ebben a jelentéstételi időszakban a területek száma a különleges természetmegőrzési területek esetében 9,3%-kal, míg a különleges madárvédelmi területek esetében 12,1%-kal gyarapodott, kiterjedésük pedig 41,2%-kal, illetve 28,9%-kal nőtt. Ez elsősorban Bulgária és Románia 2007-es csatlakozásának, valamint a hálózat tengeri bővülésének következménye.

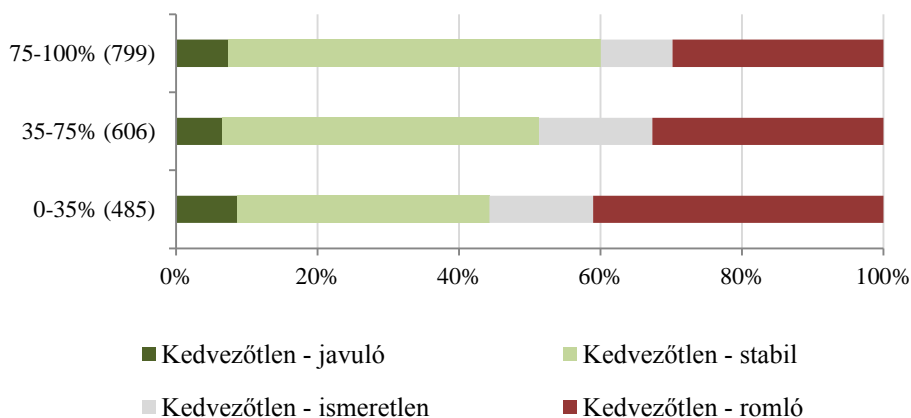
Egyes tagállamokban jelentősen előrehaladt a különleges természetmegőrzési területek kijelölése, és folytatódott a kezelési tervek kidolgozása, ám a hálózat még mindig nem érte el teljes potenciálját. Elsősorban a védelmi intézkedések bevezetése késlekedik, átfogó kezelési terv csak a területek felére vonatkozóan került megállapításra. Bizonyos tagállamokban a jelek szerint a beruházások szintje is alacsony volt a célok eléréséhez,¹⁹ ugyanakkor a Közös Agrárpolitika, a Közös Halászati Politika vagy a Regionális Politika eszközeit nem vették teljes mértékben igénybe.

6.1. A HÁLÓZAT HOZZÁJÁRULÁSA A VÉDETTSÉGI HELYZETEK ALAKULÁSÁHOZ (ÉLŐHELYVÉDELMI IRÁNYELV)

A hálózat eltérő mértékben fedi le az I. mellékletben felsorolt élőhelytípusokat és a II. mellékletben felsorolt fajokat, amelyek érdekében a különleges természetmegőrzési területeket kijelölik. Annak érdekében, hogy összefüggést lehessen keresni a Natura 2000 területeken való előfordulás, valamint a helyzetek és trendek között, az értékeléseket három csoportban végezték aszerint, hogy milyen mértékű az átfedés a faj vagy élőhely előfordulása és a Natura 2000 területek között. Nagy az átfedés, ha 75% fölötti, közepes 35% és 75% között, és alacsony 35% alatt.

¹⁸ Az élőhelyvédelmi irányelv értelmében kijelölendő területekre a tagállamok tesznek javaslatot: ezeket először közösségi jelentőségű természeti területté nyilvánítják, majd hivatalosan is különleges természetmegőrzési területekké válnak. Az ebben a jelentésben szereplő adatok mindkét kategóriára vonatkoznak.

¹⁹ Financing Natura 2000 — Investing in Natura 2000: Delivering benefits for nature and people (A Natura 2000 finanszírozása - a Natura 2000-be való beruházás: Előnyök a természet és a lakosság számára) SEC(2011) 1573 final, 2011.12.12.

12. ábra — Az I. mellékletben szereplő, a tagállamok által kedvezőtlen helyzetűnek értékelt élőhelytípusok védettségi helyzetének alakulása (a Natura 2000 hálózatban több mint 75%-ban, 35–75%-ban és 35% alatt képviselt élőhelyek kategóriáiban)

Az egyes fajok és élőhelyek összesített védettségi helyzetét nem lehet összefüggésbe hozni a Natura 2000 területekkel való lefedettséggel. Azonban a kedvezőtlen helyzetű fajok és élőhelyek esetében van korreláció a fejlődési trend és a Natura 2000 területekkel való lefedettség között.²⁰ Az alacsony lefedettségű (0–35%) kategóriában gyakoribb a romló helyzet, mint a magas (75% fölötti) lefedettséget élvező csoportban. Ezzel ellentétben a Natura 2000 területekkel való magas lefedettség esetében gyakoribb a stabil helyzet. Ez azt erősíti meg, hogy a Natura 2000 területeknek alapvető szerep jut a védelmi helyzet stabilizálásában,

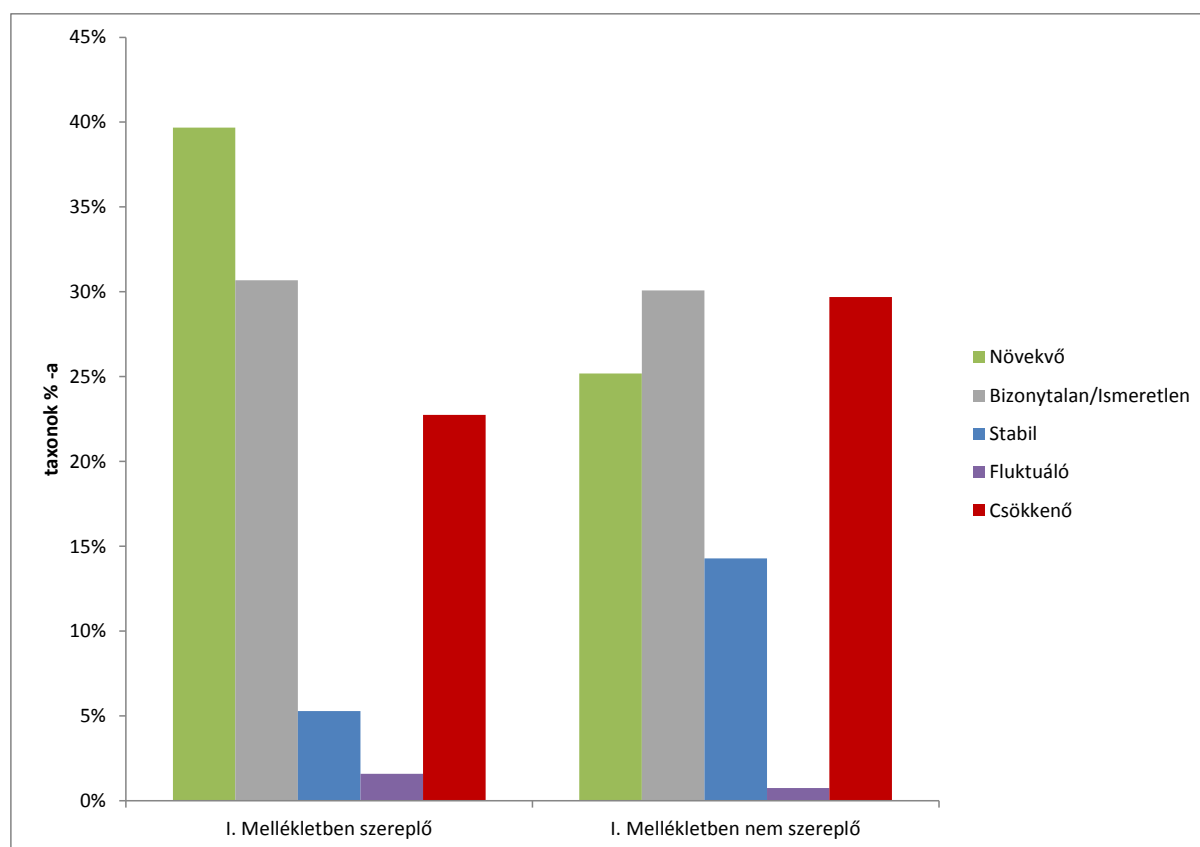
Érdekes példa Lengyelország, ahol a 6210-es típusú meszes alapkőzetű féltermészetes száraz gyepek 80–90%-át lefedi a hálózat. Ezt a típusú élőhelyet korábban elhanyagolták vagy rosszul kezelték. Azonban a Natura 2000 területeken végrehajtott védelmi intézkedéseknek, többek között a bozótirtásnak, a kaszálásnak és néhány esetben az extenzív legeltetésnek köszönhetően nemrég javult a védettségi helyzete. Ezek a fellépések, amelyeket nagyrészt az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatott, a száraz gyepek fokozatos terjeszkedéséhez vezettek, és csökkentették a fragmentációt. A változások kedveztek az endemikus gyöngyös ürge (*Spermophilus suslicus*) populációjának, amely szinte kizárólag ezeken a Natura 2000 területeken él. A gyöngyös ürge esete jól példázza, hogy az emberi tevékenység, még ha profitorientált is, fenntarthatóan végezve előnyös lehet a fajok és élőhelyek megőrzése szempontjából.

6.2. A KÜLÖNLEGES MADÁRVÉDELMI TERÜLETEKTŐL FÜGGŐ FAJOK TRENDJEI (MADÁRVÉDELMI IRÁNYELV)

²⁰ Ahogy a fajok rövid távú populációtrendjeinek javításában is.

Az I. mellékletben felsorolt madárfajok, amelyek esetében kulcsintézkedés a védelmi területek kijelölése, sikeresebben szaporodnak, mint azok a fajok, amelyek nem szerepelnek a mellékletben (13. ábra). Ez arra enged következtetni, hogy a számukra kialakított célzott védelmi intézkedések, különösen a különleges madárvédelmi területek kezelése, kedvező hatással vannak az állományokra. Az I. mellékletben felsorolt azon fajok és alfajok, amelyek tekintetében uniós fajvédelmi program is készült, és a LIFE keretében elsőbbséget élveznek a forrásokhoz való hozzáférésben, még nagyobb arányú fejlődést mutatnak.

Az I. mellékletben felsorolt, korábban hosszú távon csökkenő állományú fajok hozzávetőleg 35%-a rövid távon ma már növekszik vagy stabil. Ez egyértelműen jelzi, hogy védettségi helyzetük javulóban van, vagy legalább stabilizálódott. A hosszú távon fogyatkozó fajoknak sajnos 45%-a rövid távon is csökkenő egyedszámot mutat, tehát jelentős odafigyelésre és erőfeszítésekre lesz szükség e trend megfordításához.

13. ábra — Állományfejlődési trendek (%-ban) hosszú távon (1980 óta)

Az I. mellékletben felsorolt emblemikus faj, a közönséges daru (*Grus grus*) fészkelő-pihenő-, és telelőterületei különleges védelemben részesültek a Natura 2000 hálózat keretében, és a faj számos célzott védelmi intézkedés hatását is élvezhette. Ennek köszönhetően állományai figyelemreméltó mértékben megerősödtek, és elterjedése is nőtt a madárvédelmi irányelv 1980-as évek elején történt hatálybalépése óta.

7. KÖVETKEZTETÉSEK

Az élőhelyvédelmi irányelv értelmében most második alkalommal készült felmérés a védettségi helyzetek alakulásáról, és először nyílt lehetőség az összehasonlításra. Külön előny, hogy a védett fajok és élőhelyek állapotáról és annak alakulásáról már jelentősen jobb információk állnak rendelkezésre, mint az előző jelentéstételi időszakban. Emellett a madárvédelmi irányelv értelmében is készültek hasonló jelentések, így lehetővé vált az uniós természetvédelmi jogszabályok által lefedett valamennyi faj átfogó értékelése védettségi helyzet és trendek szempontjából.

A jogszabályok által védett fajok és élőhelyek egy részének javul a helyzete, amit az Európa különböző részein tapasztalt sikertörténetek igazolnak. Egyértelmű, hogy a Natura 2000 hálózat főszerepet játszik a kedvezőtlen helyzetű élőhelyek és fajok megőrzésében, különösen ha megfelelő léptékben valósulnak meg a szükséges védelmi intézkedések.

Mindazonáltal a fajok és élőhelyek összesített helyzete az EU-ban 2007 és 2012 között nem változott jelentősen, még mindig sok a kedvezőtlen helyzetű faj és élőhely, és magas a romló helyzetűek aránya. Sokkal erőteljesebb védelemre van szükség ahhoz, hogy az EU biológiai sokféleségre vonatkozó 1. számú célkitűzése teljesüljön 2020-ra. Bizonyos fajcsoportok, pl. az édesvízi halak, és bizonyos élőhelytípusok, pl. a gyepterületek és a vizes területek, külön aggodalomra adnak okot. Jelentős terhelés nehezedik a természetre a változó mezőgazdálkodási gyakorlatok formájában és a hidrológiai beavatkozások miatt, a tengeren pedig a túlzott kiaknázás és a szennyezés ölt olyan mértéket, ami mellett nem fordíthatók meg a csökkenő trendek.

A Natura 2000 területek hatékony kezelése és helyreállítása nélkülözhetetlen az irányelvek céljainak eléréséhez. Jóllehet e hálózat kiépülése halad, nem kerültek megállapításra olyan védelmi célkitűzések és végrehajtásra olyan intézkedések, amelyek teljes mértékben megfelelnek a védett élőhelyek és fajok szükségleteinek. 2012 végén csak a területek 50%-a rendelkezett átfogó kezelési tervvel. Az uniós finanszírozás azon eszközeit, amelyek alkalmasak a Natura 2000 területek kezelésének és helyreállításának támogatására, nem merítették ki.²¹

Pedig a fajok és élőhelyek védettségi helyzetét lehet javítani célzott fellépések révén. Ezt a LIFE Természet program és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból társfinanszírozott személyre szabott agrárkörnyezetvédelmi fellépések igazolták. A Bizottság a tagállamokkal és az egyes bioföldrajzi régiókban tevékenykedő érdekeltekkel munkálkodik a tapasztalatok és a sikeres kezelési és helyreállítási gyakorlatok cseréjének előmozdításán. A természet állapotának javulása jelentős gazdasági haszonnal kecsegtet a Natura 2000 hálózat által nyújtott ökoszisztéma-szolgáltatások formájában. Az előnyöket csak a szárazföldi helyszínek esetében 200 és 300 milliárd euró közötti értékre becsülik, ezek közé tartozik a szénmegkötés, a természeti veszélyek mérséklése, a víztisztítás, az egészség és az idegenforgalom.²² Ennek ösztönzőleg kell hatnia a hálózatba való beruházásokra.

²¹ Financing Natura 2000 — Investing in Natura 2000: Delivering benefits for nature and people (A Natura 2000 finanszírozása - a Natura 2000-be való beruházás: Előnyök a természet és a lakosság számára) SEC(2011) 1573 final, 2011.12.12.

²² Estimating the overall economic value of the benefits provided by the Natura 2000 Network & Annexes (A Natura 2000 hálózat és a kapcsolódó területek által nyújtott teljes gazdasági nyereség értékének felmérése), 2011. december.

A Bizottság a „Célravezető és hatásos szabályozás program” (REFIT) keretében nemrég kezdeményezte a természetvédelmi irányelvek vizsgálatát abból a szempontból, hogy megfelelnek-e a velük kapcsolatos elvárásoknak. Az alkalmassági vizsgálat során számos tényezőt vesznek górcső alá, így a jogszabály eredményességét, hatékonyságát, koherenciáját, relevanciáját és uniós hozzáadott értékét. Ez a természet állapotáról beszámoló jelentés is figyelembevételre kerül a vizsgálat során, különösen a jogszabályok hatékonyságának megítélésében. Eredményei ezenkívül a biológiai sokféleségre vonatkozó stratégia felülvizsgálatában is felhasználásra kerülnek.